

פסח לוט ומשמעותו

כל לומד תורה עם רש"י מכיר ויודע שתי מילים שהוסיף רש"י לפסוק על לוט – "… ויעש להם משתה, ומצות אפה ויאכלו" (בראשית י"ט ב) וכתב רש"י: "פסח היה".

לכאורה פירוש זה יש בו כדי תימהון –

1) וכי מפני שנזכרו מצות ואכילתן, מדובר בפסח? ומדוע לא נאמר, שלוט אפה מצות מפני הצורך להאכיל את האורחים במהירות הרבה ביותר? (כך אכן פירש רד"ק, וראה בזה לקח חשוב בהכנסת אורחים, להגיש לאורחים משהוא לאכול במהירות).

2) איזו משמעות יש לפסח לפני בני ישראל, ולפני יציאת מצרים – האם פירוש כזה איננו פוגע בייחודיות של פסח, כמצייין את נס יציאת מצרים של עם ישראל?

אכן, תמהתי בנעורי רבות על עצם ההזדקקות של רש"י לפירוש כזה, שאחיזתו בכתוב נראית לכאורה רופפת. אמנם, יסודו של הפירוש במדרש חז"ל (בבלי, ראש השנה י"א ע"א, בראשית רבה פרשה נ"ב), אולם רש"י אינו מביא כל מדרש, ומדוע נזקק למדרש, ששילובו בפשט מעורר תמיהות כל-כך רציניות?

והנה יום אחד, "פקחתי את עיני", וקראתי את הפרק כמו שהוא כתוב, וגיליתי כמה גדולים דברי חכמים ודברי רש"י. דווקא כשקוראים את המקראות עצמם בקריאה ישירה, לא דרך המפרשים, דווקא אז עולים דברי חכמים מתוך הכתוב, חמים וטריים כהופעתם הראשונית ("לחם חם ביום הלקחו", שמואל-א כ"א ז).

בפרק הזה מתואר בית סגור, ובו משפחה ואורחיה לאחר משתה המצות. על פתח הבית מצילים המלאכים את יושבי הבית, מכים את אנשי העיר (סדום), ומוציאים את משפחת לוט אל מחוץ לעיר, בזכות הכנסת האורחים.

הנה הביטויים שבפרק, בהשוואה לתיאור של פסח מצרים, והרי הם מדברים בעד עצמם :

(שמות י"ב)	(בראשית י"ט)
ואכלו את הבשר בלילה הזה, צלי אש ומצות על מררים יאכלהו. (ח)	(ג) ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו
ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ ... (לט)	
ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר (כב)	(ו) ויצא אלהם לוט הפתחה, והדלת סגר אחריו.
ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגף (כג)	(יא) ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנוורים... וילאו למצא הפתח
זבח פסח הוא לה' – אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים, בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל (כז)	(יג) כי משחתים אנחנו את המקום הזה, כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה.
והכיתי כל בכור בארץ מצרים ... בהכיתו בארץ מצרים (יב-יג) וה' הכה כל בכור בארץ מצרים (כט)	
ויקרא למשה ולאהרן לילה – ויאמר: קומו צאו מתוך עמי. גם אתם, גם בני ישראל... (לא)	(יד) ... קומו צאו מן המקום הזה, כי משחית ה' את העיר...
ויהי בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם. (נא)	(טו) וכמו השחר עלה... (יב)... וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום
ולא יכלו להתמהמה... (לט)	(טז) ויתמהמה... ויצאהו...
וה' נתן קלת וברד, ותהלך אש ארצה, וימטר ה' ברד על ארץ מצרים. (ט' כג)	(כד) וה' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש, מאת ה' מן השמים.
ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד, כבד מאד, אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מצרים, מאז היתה לגוי. (ט' כד).	(כה) ויהפך את הערים האל, ואת כל הככר, ואת כל ישבי הערים וצמח האדמה.
סדר הזמנים : כל הלילה אל הבוקר ביציאת מצרים נולד עם ישראל	סדר הזמנים : כל הלילה אל הבוקר ממשפחת לוט שניצלה יצאו שני עמים: מואב ועמון.

ההקבלות המרובות בין הפיכת סדום לבין מכות מצרים, ממש זועקות "פסח" – הבית הסגור, המלאכים המשחיתים-המצילים, כל הלילה אל הבוקר, עדי שחר עלה ושמש יצאה (הוא הוא לוח הזמנים של יציאת מצרים) – ועל הכל: "קומו צאו" – "ויתמהמה", שהם ביטויים יחודיים ליציאת מצרים. ביציאת מצרים נאמר: "ולא יכלו להתמהמה" – "כי גרשו ממצרים" – וגם ביציאת סדום לא יכול לוט להתמהמה כי המלאכים החזיקו בתקיפות (ואולי בכוח) בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו... ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר" (י"ט טז).

את כל ההקבלות האלה ראו חז"ל לנגד עיניהם, ומדרשם הסיק את המסקנות. ואילו בעלי הפשט לא ראו זאת. בעלי הפשט (בדרך כלל) קוראים פסוק בהקשרו, ולא בקריאה סינכרונית של "מקבילות במקרא" – וזה אחד מן הדברים שבהם יתר המדרש על הפשט. כך עלה בידנו להבחין הבחנת עומק בין פשט למדרש.

מה קורה למאמיני רש"י וחז"ל שבימינו? – שחרדים לכבודם עד כדי כך, שאינם מוכנים לקרוא פרק בתורה בקריאה ישירה, מחשש שמא יעלו שאלות ותמיהות, ולב תוהה יעלה ספקות ושאלות – ואם ח"ו יזלזל מישהו ברש"י ובחז"ל ובפירושיהם-מדרשיהם ח"ו יבוא אחר-כך לזלזל גם בלקחם המוסרי ובהלכותיהם – ומתוך כך יתגלגל לכלל ספקנות, ואף כפירה ח"ו – אשר על כן "נמנו וגמרו" לגזור גזירה (שציבור חכם ונבון אינו יכול לעמוד בה), שלא לחשוב שאנו מסוגלים לקרוא קריאה ישירה ולפיכך גם איננו ראויים לשאול שאלות רציניות.

בדרך זו מפסידים גם את המקרא ואוצרותיו, שממלאים את האדם שמחה עליונה, באהבת ה', גם בקריאה פשוטה (ולא רק בקריאות מוצפנות, ובדילוגי אותיות) – וגם מפסידים את הבנת המדרש, כיון, שמקבלים אותו ב"אמונת חכמים" שמלאה כפיית השכל וחששות.

הנה פרשתי לפניכם מטמונים אשר גיליתי בקריאה פשוטה, שמהם חשפתי את מקור המדרש ואת גדולתו – המדרש אכן קרא בפרק ביטויים מובהקים של יציאת מצרים – ביציאת לוט מסדום. אכן "פסח היה".

האם פירושו של דבר, שכל זה היה בחודש האביב, עונת הפסח? העיון בפרק מכל צדדיו אינו מעלה שום סיבה לכך, ולפיכך צריך לומר, שגם במדרש יש שתי קומות – "הפשט שבמדרש" הוא הרעיון של "פסח", כהצלת משפחה אחת מתוך ההפיכה, בזכות הכנסת האורחים שהיא מידת בית אברהם, רעיון זה קדם ליציאת מצרים, ויצאו ממני שני עמים בני לוט, מואב ועמון. אלה הורחקו מלבוא בקהל לעולם, מפני שלא שמרו את מצוות לוט אביהם, שבזכותה ניצל מסדום, ולא קידמו את בני ישראל "בלחם ובמים, בדרך בצאתכם ממצרים" (דברים כ"ג ד-ז), ואף שכרו את בלעם נגדם.

ואילו "המדרש שבמדרש" מכניס אל הפרשה גם את התאריך של "פסח", ולא רק את הרעיון, ומכן בא המדרש שבגמרא: "בפסח נולד יצחק" (ראש השנה י"א ע"א, ולפי "הפשט שבמדרש", כל הקושיות שם בסוגיא, נופלות).

מעתה חייבים אנו לחזור ולהתבונן ב"פסח מצרים" של בני ישראל, שכבר קדם להם "פסח" לוט (עם בנותיו ובניו). אז יובן לנו בהבזק של הארה, כי ייחודו של "פסח מצרים" איננו בזה שהוא

ראשון, אלא בהיותו פסח ישועה וגאולה של עם שלם, כשהוא יושב כולו ספון בבית, משפחה ומשפחה בביתה עם הפסח שלה, וכל כלל ישראל נושע למשפחותיו, וחוגג למשפחותיו, עד היום הזה.

אף על פי, ש"פסח דורות" הוא ישועת כלל ישראל וגאולתו לדורות, הוא שומר על יסודו המשפחתי ועל אופיו המשפחתי ממשפחת לוט, מבית אברהם. וגם כאשר נקבע פסח לדורות כ"קרבן ציבור" שדוחה שבת (ירושלמי, פסחים פרק ו' הלכה א'), לא פסק לרגע מלהיות "זבח משפחה", אמנם של כל המשפחות כאחד! התלמוד הירושלמי (שם) רואה בזה "קרבן ציבור" (וכן התוספתא פסחים פ"ד), בעוד הבבלי (פסחים ס"ו ע"א) משמיט את הלימוד של הלל הזקן מהיקש של "קרבן ציבור" (יעויין היטב בסוגיית הירושלמי, שמשום כך דחו את לימודיו של הלל, שהרי לתמיד יש קיצבה – שני כבשים ועוד שניים למוסף שבת – ולפסח שבא בהמוני אדם וברבבות קרבנות אין קיצבה).

פסח הוא קורבן מיוחד במינו – של כל עם ישראל – למשפחותיו. ולבסוף – גם "הכנסת האורחים" של ליל הסדר, שמנוסחת אלינו בלשון ארמית, כפי שנוסח בבבלי ("הא לחמא עניא") – מקורה האמיתי בפסח הראשון שבתורה, הלוא הוא "פסח לוט", שעיקרו הכנסת האורחים של בית אברהם, שבעבורה נתבשרה שרה ביצחק, ובעבורה ניצל לוט מסדום.

לפיכך, תנו דעתכם: "הכנסת אורחים" (בכסף ובממש), היא מעיקרי הפסח, וסוד ההצלה והישועה.